

MĂTĂHĂLILE DIN PRAJEȘTI, JUDEȚUL BACĂU — UN OBICEI DE PRIMĂVARĂ MAI PUȚIN CUNOSCUȚ

de Dorinel ICHIM

De mai bine de trei sute de ani, în satul Prăjești, comuna Traian, județul Bacău se practică obiceiul de primăvară a jocului cu măști, cunoscut sub numele de *mătăhălile*. Pentru a înțelege mai bine condițiile în care a apărut obiceiul care se practică numai în acest sat băcăuan, este necesar să facem o scurtă incursiune în istoria acestei vechi vetre etno-folclorice.

Satul foarte vechi de răzeși cunoscut astăzi sub numele de Prăjești s-a numit la început Nănești¹, fiind atestat documentar la 6 noiembrie 1491², cînd Ștefan cel Mare voievod întărea nepoților lui Laslău Buhaicea mai multe ocine la Cobîle și pe Siret, menționînd satele Năneștii și Rușciorii.

Numele satului Prăjești vine de la un anume Praja care avea privilegiu de cumpărătură din timpul lui Alexandru cel Bun. La 11 aprilie 1555 Alexandru Lăpușeanu voievod întărea fiilor acestui Praja, Toader și Neaga „ocina și dedina lor dreaptă, a treia parte și a treia parte din toate girlele“³. Primul document care atestă satul cu numele de Prăjești datează din luna mai 1581⁴.

În secolul al XVII-lea, din cauza deselor lupte cu turcii și a invaziilor tătărăști, populația satelor din partea centrală a Moldovei a scăzut considerabil. Pentru a-și munci moșiile, domnii și marii boieri au adus pe domeniile lor populație din Transilvania. Această populație fugea de acolo din cauza nobilimii maghiare care exercita asupra ei o dublă apăsare, națională și socială. Încă de la jumătatea secolului al XVII-lea, pe moșia satului Prăjești s-au așezat români din Transilvania. Aceștia erau numiți „străini“ sau „ungureni“, adică români de peste munte, de religie catolică⁵, stabilindu-se în partea de nord a satului. Pînă la

1. Gheorghe Burlacu, *Contribuții la cunoașterea Cobîlei de la Roman — Bacău*, în CARPICA, XVI, Bacău, 1984.

2. Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1948, p. 36—44.

3. Documente privind istoria României, A, Moldova, veac XVI, vol. II, nr. 19.

4. Catalogul documentelor moldovenești, I, nr. 679.

5. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 200.

sfirșitul secolului al XIX-lea aceste așezări au purtat nume diferite, de Prăjești Unguri și Prăjești Moldoveni.

Populația catolică din Prăjești este amintită la data de 9 aprilie 1762 de prefectul misiunii franciscanilor conventuali din Moldova, Ioan Hrisostom Dejoarnis. Acesta consemna la *Presesti* 34 familii de credincioși, cu 172 suflete¹.

În anul 1777, Ilinca Racoviță, printr-un testament, dăruiește mănăstirii Răducanu din Tingu Ocna moșia sa din Prăjești pe care o avea de la părinții săi, Maria și Radu Racoviță, mare logofăt. Într-o lucrare cartografică din anul 1790 este consemnată și o localitate cu numele de Prăjești-Mocani, crescători de oi.

Așezarea Prăjești este menționată în toate catagrafiile din secolul trecut, pentru ca în anul 1879 să fie cu cătunele Prăjeștii Unguri (reședința comunei Prăjești), Prăjeștii Moldoveni, Recea și Făgețelul². În prezent satul Prăjești are o populație de peste 3.000 locuitori și este component al comunei Traian.

Locul de desfășurare a spectacolului cu măști era un maidan din mijlocul satului, unde avea loc tradiționala horă. Astăzi locul de desfășurare este căminul cultural, acolo unde a fost surprins cu ocazia investigației făcute pe teren, în anul 1982³.

Denumirea de *mătăhăli* sub care este întâlnit obiceiul de primăvară de la Prăjești poate fi pusă în legătură cu înfățișarea exterioară a costumației pe care o purtau participanții. Măștile fixate pe cap și măștile-costum dădeau o înfățișare stranie mascaților care erau mari și greoi, asemenea unor mătăhăli. O caracteristică demnă de menționat a celor ce se mascau era și aceea că aveau măștile fixe pe cap, în așa fel încât să nu poată fi descoperiți și să nu li se vadă chipul.

Înainte vreme se mascau numai bărbații, uneori travestiți cu costume femeiești. Astăzi, la mătăhăli participă și cupluri de soți cu soțiile lor și cu atât mai mult aceștia nu lasă să li se vadă chipurile.

Obiceiul pus în discuție are loc în fiecare an marțea, la lăsata secolui, după amiaza, între orele 14 și 18, când avea loc hora satului. În timp ce flăcăii și fetele învîrt hora cu foc, își fac apariția mătăhălile. Obiceiul folosește o gamă largă de teme, astfel că acestea se deosebesc de la un an la altul, așa cum rezultă din mărturiile informatorilor. Astfel, prin anul 1918 — ne mărturisea Dumitru D. Burlacu în vîrstă de 83 de ani — a fost invitat la o înmormîntare episcopul de la Iași. Acesta nu a putut veni dar a trimis în schimb pe locțiitorul său care aflînd la fața locului că este vorba de o farsă a mătăhălilor, a spus că nu este nevoie să-l mai înmormînteze pe presupusul mort, că are destule păcate și n-are ce face cu dînsul.“

1. *Diplomatariu italicum*, anul I, București, 1925, p. 208.

2. S. P. Radianu, *Județul Bacău — Studiu agricol și economic*, București, 1889, p. 469.

3. Aduc mulțumiri și pe această cale colegului Burlacu Gheorghe pentru amabilitatea de a-mi oferi informații despre *mătăhăli*.

Un alt informator, Valeria Girdea, ne-a mărturisit : „Pe un medean, aproape de biserică, vineau patru berbeci, îmbrăcați urit și acoperiți cu un țol și deasupra erau încă patru care erau călare și se împingeau unul în capul la celălalt, făceau joacă împrejurul horei. Joaca ținea o jumătate de oră sau o oră, nu prea mult că oboseau oamenii care erau berbeci.“ Acest mod de mascare a mătăhăilor trebuie pus în legătură cu specificul vieții de mocani ale locuitorilor dintr-un cătun al localității, cunoscut sub numele de Prăjești-Mocani.

În alți ani mătăhălile interpretau în limbajul mimico-gesticular o serie de scene prin care satirizau racilele societății burghezo-moșierești și aparatul ei de represiune (bogați, sgîrciți, jandarmul beat ș.a.). Cele două războaie mondiale au avut o puternică influență asupra repertoriului acestor obiceiuri, prezentîndu-se adesea scene de tristă amintire dar și scene care aminteau de vitejia românilor în lupta pentru o cauză dreaptă, pentru libertate, independență și neatîrnare.

În anul 1982 am participat la un asemenea spectacol care avea loc cu totul spontan, fiind însoțit de prof. Țărălungă Paul, prof. Gheorghe Burlacu și de directoarea de cămin cultural Cîmpoieșu Dorina. La căminul cultural era lume multă și hora se desfășura în toi. De la un moment la altul se aștepta ivirea mătăhărilor. De pe ulița principală a satului se îndreptau spre căminul cultural mult așteptatele mătăhăli. Mascății erau organizați într-o parodie după nunta țărănească, compusă din mire, mireasă, două perechi de nași (după obiceiul mai nou cu mai mulți nași la nuntă), cu luminăni de cununie, vornici, lăutari ; alături de ei mergea preotul cu o cruce din coceni de hluji stropindu-i de zor cu aghiasmă. La apariția lor, muzica de la hora satului a intonat marșul apoi „hora mătăhărilor“, unde jucau numai aceștia. După o scurtă pauză se cîntă melodii specifice care marchează momentele importante din desfășurarea nunții țărănești. În limbaj mimico-gesticular se mimează oferirea de daruri la nași, socri, dansul găinii, iertăciunea. Toate acestea se petrec în ritmurile muzicii, mătăhălile dansînd jocuri populare locale, în hora lor neamestecîndu-se nimeni. După ce au avut loc toate acestea și „ceremonialul de nuntă“ s-a terminat, mătăhălile se retrag pe ulițele satului, însoțite de copii, fiecare risipindu-se pe la casele lor.

Necesită să facem cîteva observații asupra costumației care era foarte variată. Costumația mătăhărilor se diferențiază de la un an la altul, avînd drept scop să sugereze cît mai bine înfățișarea personajelor pe care le interpretează.

În vremurile de mai demult măștile-obrăzar se cumpărau de la Ba-cău, unde se făceau comenzi cu mult înainte de lăsata secului. Pe baza acestor comenzi meșterii le confecționau la comandă în București, de unde le aduceau cu cîteva zile înainte de lăsatul secului. Măștile erau foarte scumpe, după cum ne mărturisea unul dintre informatori. După primul război mondial se plătea pînă la doi franci pentru o mască-obraz, ziua de lucru plătindu-se în aceeași perioadă cu 80 de bani.

Pentru măștile costum se foloseau frumoasele costume populare bărbătești și femeiești din Prăjești. Dintre piesele costumelor se detașau

bundițele croite cloș și ornamentate cu mult meșteșug de către meșterii jojacari locali. Unele costume ale mascaților se asemănau cu cele care se foloseau la obiceiurile de Anul Nou. Nu lipsesc nici catrințele locale, cămășile femeiești și bărbătești brodate cu motive ornamentale policrome. În anul 1981 mătăhălile de la Prăjești și-au adus costume de la Bălușești, județul Neamț, pentru a nu fi recunoscute de către localnici.

Ca o trăsătură caracteristică a acestui obicei se remarcă asemănarea cu teatrul de pantomimă, folosirea limbajului mimico-gesticular în comunicarea cu publicul.

Obiceiul mătăhălilor este legat de începerea primăverii, fiind practicat numai la lăsatul secului. „Dacă trece lăsatul secului, îi primăvară de-acu” — spun bătrînii din Prăjești.

Acest carnaval popular cu măști își are corespondent în Muntenia cu obiceiul „ucilor”, precum și cu carnavalurile ce au loc în unele localități din Franța. Asemănarea cu jocurile din Franța practicate la lăsatul secului nu este întâmplătoare deoarece în ambele cazuri este vorba de practici ale populației catolice.

Este posibil să ne aflăm în fața unui obicei străvechi, legat de începerea noului an agro-pastoral la romani, cînd aveau loc asemenea jocuri cu măști și obiceiuri legate de fecunditatea și fertilitatea noului an (Paliliile și Lupercalia). Vechile populații de agricultori și de crescători de animale de pe Valea Siretului trebuiau să fi avut în acele vremi obiceiuri locale legate de fertilitate și fecunditate. Acestea s-au practicat neîntrerupt și s-au transmis sub forma jocurilor cu măști și a carnavalurilor — cum este și cel de la Prăjești — pînă în zilele noastre. Trebuie să menționăm că în zona Siretului, în care se încadrează și Prăjeștii, cu ocazia Anului Nou au loc o serie de jocuri cu măști cu caracter agro-pastoral, unele mai vechi, altele mai noi (Capra, Ursul, Căiuții, Pluguşorul, Semănatul ș.a.).

Avînd în vedere autenticitatea obiceiului, caracterul lui laic, precum și vechimea lui de peste trei veacuri, considerăm că este necesar ca obiceiul mătăhălilor de la Prăjești să fie reconsiderat ca obicei tradițional. O reconsiderare a acestui obicei este necesară deoarece o perioadă de timp nu i s-a acordat nici-o atenție, atribuindu-i-se pe nedrept și nejustificat trăsături religioase. Simplul fapt că obiceiul se desfășura pe maidanul de lângă biserică, unde avea loc și tradiționala horă, în timpul dintre slujbele religioase, a dus la interpretarea greșită a caracterului acestui obicei, acuzîndu-se pe nedrept religiozitatea lui. Din aceste motive este necesar să facem precizarea că obiceiul „Mătăhălile” de la Prăjești se încadrează fără nici-o rezervă în categoria obiceiurilor laice, nu are în conținutul său practici mistice și nu are nimic comun cu cultul religios romano-catolic.

Pregătirea și aducerea pe scenă a unui spectacol cu „Mătăhălile” de la Prăjești în cadrul spectacolelor cu datini și obiceiuri tradiționale ar contribui la menținerea în continuare a vitalității acestui obicei tradițional pe cale de dispariție, caracteristic pentru locuitorii din Prăjești, vechi agricultori și crescători de animale, cu bogate tradiții etno-folclorice.

LES COLOSSE DE PRAJESŢI, DISTRICT BACĂU — UN COUTUME DE PRINTEMPS PEU CONNU*R é s u m é*

Dans le village Prăjeşti au district Bacău, tous les printemps au mardi gras, on pratique un coutume depuis plus de trois cent ans, connu sous le nom de „Les colosse”. Toutes les années „Les colosse” se costumant différemment. A ce carnaval masqué on préfère les parodies des noces paysannes, de l'enterrement, petites scènes qui satirisent les moeurs de la société bourgeoise.

Le coutume est propre seulement au village Prăjeşti et excelle grâce au langage de la gesticulation propre au théâtre de pantomime. Les masques pour la tête et les costumes sont préparés soigneusement par les personnages qui participent à ce coutume, ainsi qu'elles ne soient pas reconnues par leurs semblables.

Ces carnavaux se rencontrent aussi en France dans quelques localités. Il est possible que ce soient des reminiscences anciennes des coutumes romaines, pratiqués aussi au printemps et liés de la fécondité et de la fertilité de la nouvelle année.

Traduit par Florica Ichim

LA LISTE DES GRAVURES

2. Les colosse — dans les ruelles de Prăjeşti.
2. Personnages masqués de la cérémonie des Colosses de Prăjeşti.
3. Personnages qui parodient les noces paysannes.
4. Personnages masqués de la cérémonie des Colosses de Prăjeşti.
5. Le marié et la mariée dans la cérémonie des Colosses de Prăjeşti.

Fig. 1 — „Mătăhălile“ pe ulițele Prăjeștilor, județul Bacău.
<http://www.cimec.ro> / <http://cmiabc.ro>

Fig. 2 — Personaje mascate din alaiul „Mătăhărilor“ din Prăjești, județul Bacău.

<http://www.cimec.ro> / <http://cmiabc.ro>

Fig. 3 — Personaje din parodia după nunta țărănească.
<http://www.cimec.ro> / <http://cmiabc.ro>

Fig. 4 — Personaje mascate din alaiul „Mătăhărilor“ din Prăjești.

Fig. 5 — Mirele și mireasa la „Mătăhălile“ din Prăjești, județul Bacău.